

eszmecsere következett. 10 tagú bizottságot küldöttek ki, hogy a felmerült irányelvek alapján valláserkölcsi nevelésünk teljes kiépítésére konkrét javaslatot tegyen. Az 1926. évi főtanácson felmerült a felekezeti tanítók egyesületi ügye. A főtanácsi bizottság gondolata az volt, hogy a Lelkészkör alakuljon át *belső emberi körre*, melyben a lelkészek, tanárok és tanítók szakosztályokba szervezkedve együttes munkásságot fejtenek ki. Oka az volt, hogy nehezzé teszi az egyesületbe való tömörülést tanítóink csekély száma és szétszóródottsága. A szervezkedés később külön egyesületben történt.

15. FEJEZET.

Énekeskönyvünk.

Az énekeskönyv ügye Ferencz József püspöksége alatt először 1890-ben került tárgyalás alá, miután a használatban volt kiadás elfogyott. Többek részéről az volt az óhajtás, hogy teljesen újat kellene szerkeszteni. A püspök elfoglaltsága miatt erre nem vállalkozott s a kiküldött bizottság elnökségéről lemondott. Az E. K. T. a bizottság elnökévé Nagy Lajost nevezte ki. Ez a bizottság (1891 aug. 30.) azt ajánlotta, hogy a bizottságba minden körből neveztessek ki 2—2 tag s a munkára adassék 4—5 évi idő, mialatt újat lehet összeállítani. A tanács, tekintettel a sürgős szükségre, ezt a javaslatot nem fogadta el. A bizottság egy egész évig semmi jelét nem adta munkásságának. A tanács megsürgette a jelentéstételt. Erre Nagy Lajos 1893-ban azt indítványozta, hogy a munka bizassék egy emberre, aki díjaztassék. A tanács ez indítványt a bizottságnak adta ki véleményezésre. A bizottság egy nagyobb bizottság kiküldését ajánlta s egy teljesen új énekeskönyv szerkesztését. A tanács most ismételten a püspököt kérte fel az elnökségre s az énekeskönyvnek minél hamarább való kiadására. A püspök újra kezébe vette a dolgot, bekérte, összegyűjtötte az ajánlott módosításokat s egy pár új éneket is vett fel. (Jelentés az 1894. évi főtanácsnak.)

Az énekeskönyv e kiadásáról (1895. 3-ik kiadás) *Liturgika* c. kéziratában olvassuk, hogy több lényeges módosítás és változtatás esett nemcsak egyes szavakban és mondatokban, hanem egész versszakokban is, melyeket részint ő maga, részint felkért lelkészek ajánlottak. Ekkor kapta a régi *Istent dicsőítő magasztalások és esedezések* c. fölé főcímmül: *Énekeskönyv*. Kihagyták az „erdélyi” szót a címlapon s ehelyett: *Az erdélyi unitária eklézsiák használatára, ezt írták: Az unitáriusok használatára. Kihagyatott mindenütt az „Atya Isten” megszólítás is minden félreértés elkerülése végett, mintha Fiu*

Istent is hinnénk. Ahol „választott népről“, vagy „választott hívekről“ volt szó, mely zsidós felfogás, a kereszténység szellemének megfelelő kifejezések tétettek. Egészen átdolgozták ezeket: A kereszténységben, Ó Isten, ki a törődött, Dicsőség neked egy Isten, Krisztus menybe felmene kezdetű énekeket, utóbbi maga a püspök. Új énekekül felvették: Reménykedő szívvel, Hála, hála nagy nevednek (Rédiger Gézától), Áldott az Úr, Ó legyen áldott (Tarcsafalvi Alberttől), Napsugárnak fénye ömlik (Szentkirályi Lenkétől), Szent örömezésre gyül (Krizától), Áldott az Úr, a mi Istenünk (Nagy Lajostól). Ki-hagyták: Krisztust megfeszíték, Úr Krisztus feltámad, Gyakran csapdos a szent Isten. Ezek után az új énekeskönyvben az előbbi 110 dicséret helyett 114 van, melyek közül 20 a legelső, 7 a második, 3 a harmadik, 14 a negyedik, 63 a hatodik (most első), 7 a nyolcadik (most harmadik) kiadásból való.

Az 1924. évi énekügyi bizottság értékelése szerint „ez az egyetlen számbavehető kiadás 90 év alatt“.

A Duna-Tiszamenti egyházkör 1906-ban indítványozta, hogy énekeinkhez Wégler Gyula zenetanártól készített orgonakiséret kiadassék. Az E. K. T. az indítvány mellőzését kérte, mert a 8 darab orgonakiséret, bár értékes és becses, de nagyon költséges s a Dávid F. emlékalap irodalmi célra szánt összegét évekre lekötöni nem lehet. A főtanács nem fogadta el ez indítványt, de megbizta az E. K. T.-ot, hogy egyházi énekügyünket tegye beható tanulmányozás tárgyává.

Az énekeskönyv 5. kiadása, mely 1910-ben 3000 példányban jelent meg, már 1913 elejére elfogyott. A püspök sürgős értekezletet hívott össze, melynek egyhangú megállapodása az volt, hogy a gyökeresebb átdolgozás hosszabb időt igényel s azért sürgősen kell gondoskodni egy „átmeneti“ kiadásról. Az új énekeskönyv 4 szép énekkel bővülve, forgalomba került s megtétettek a kezdő lépések a gyökeres átalakítás munkálatának előkészítésére.

Az 1912. évi főtanácsn a háromszéki kör indítványozta, hogy a halottas énekeskönyv újból adassék ki, mivel szövege elavult s nem felel meg a mai kor követelményének. Az E. K. T. jelentette, hogy a halottas énekeskönyv újból való kiadását már régebben munkába vette, de az ügy Nagy Lajos halálával megakadt. Azonban megint kezébe veszi s a jövő főtanácsnak jelentést tesz. Ugyanakkor a háromszéki, felső-fehéri kör és Sándor János a kántorképzés, az egyházi zene fejlesztése és a passzió átalakítása iránt tesznek ajánlatokat. Közbevetőleg megjegyzem, hogy a sepsimiklósvári kör már 1878-ban kérte, hogy a passzió szövege és dallama rövidíttessék és a mostani korszellemhez „idomíttassék“, amint egy másik fejezetben láttuk. A főtanácsi bizottság ajánlta a nagypénteki passzió eltörlését, de a főtanács nem járult hozzá,

„mert nemcsak falun, hanem városon is szívesen hallgatják a Jézus szenvedésének énekes előadását“.

Az E. K. T. 1921-ben dr. Költő Gábor elnöklete alatt bizottságot küldött ki énekeskönyvünknek dogmai és költői szempontból való felülvizsgálására s új kiadására.¹⁰⁶ A bizottság kezdetben elvetette az új énekeskönyv gondolatát, mert az 1913. évi kiadás elfogyott. A bizottság kiosztotta a tennivalókat. Vári az énekeket a hittan, Sándor János a dallam, Pap Domokos és Pálfi a szöveg szempontjából vizsgálták. De Sándor János nagy elfoglaltsága miatt, a dallamok revízióját, nemsokára Régeni Áron vette át, aki azok kiválogatását, összegyűjtését, ritmizálását és leírását nagy buzgósággal és szeretettel végezte. „Gyökeres“ revízió alá került a szöveg. Amit nem találtak jónak, ahelyett újat írt Pálfi. És 9 hónap alatt kész voltak a munkával. Az ekkor megszületett U. I. T. vidéken tartott vándorgyűlésein szóba került az énekeskönyv ügye s itt az egészen új énekeskönyv gondolata jutott előtérbe. Erdős Mihály nagyajtai énekvezér a ref. énekeskönyv mintájára egészen új énekeskönyv tervét hozta ajánlatba. Ezt kiadták bírálatra Régeninek. Közben Költő, az ügy ébrentartója, Magyarországra költözött s az ügy elaludt. Utódja Boros lett. A munka tovább folyt s a kész énekeskönyvet a követett irányelvek ismertetésével az 1923. év elején az egyházi reformokról tanácskozó bizottságnak bemutatták. A bizottság 1924. febr.—márciusban két hétig tartott folytonos ülésezésben énekről-énekre, dallamról-dallamra haladva gondosan átnézett, átvizsgált mindent, kidobva, amit meg nem felelőnek s megtartva, amit megtartandónak ítélt. Az énekeskönyvet újnak lehet mondani leginkább és legelsősorban anyagáért, tartalmáért. Itt irányelv volt az egészséges józan konzervativizmus. „Semmit el nem dobni, ami értékes, mert nem az az elavult, ami régi, az a vén, ami erőtlen“, mondja Pálfi. Az új énekeskönyvünkön meg kell látszani, hogy egyidős Dávid Ferencsel, hogy együtt sírt Babilon vizei mellett a zsidókkal s megihlette s maga is ihletést nyert a kuruc tábori őrtüzek szívénkbe markoló tárogatójától. Székely Sándorék igen radikálisan jártak el, midőn sok szép régi éneket kidobtak, pedig „a régiség nemes patináját körmünkkel is ki kellene ásni“. Csak az szükséges, hogy ahol nincs ritmus, az egészet újra kell költeni. Teljesen új szöveg kellett a meglehetősen nagyszámú új dallamra is. Bár ez nehéz, mert szöveg és dallam úgy igazán szép, ha egyszerre született, ha versnek és zenének egy a szívverése és lüktetése. Aztán beengedték a magyar szimfóniát, a rubátót, a tárogatót, „nem

¹⁰⁶ A bizottság munkásságának igen tanulságos és élvezetes leírását l. részletesebben: Pálfi M. Énekeskönyvünk új kiadásához, K. M. 1922. 98. l. és Az énekügyi bizottság jelentése, K. M. 1924. 155–165. l.

az instrumentumot, csak a lelkét, azokat a szívremegtetően szép s alapjában úgy is templomi eredetű“ kuruc dallamokat. Az *Őszi harmat után* épen csak akkor szép, ha úgy fújják szabadon neki eresztve s megkötetlen szárnyalással. Ez nem fog megcsúfolni semmi idegen ritmust, ezt a lelkünkben lelkezt szívverést akarva se lehet elrontani, ez igazán a *mi* énekünk lesz, ezt az angol is csodálattal fogja hallgatni, mert ilyet nem árulnak a Themze mellett“. Az új énekeskönyv beosztása, elrendezése egészen eltér a régitől. Az énekeket nem a lapszám, hanem folyószám (1—304) jelöli. A régiben 80 dallam van, az újban csaknem kétannyi. Az énekvezérek egy része 4 szólamot s orgonakiséretet kívánt. Ezt elejtették, de szükségesnek tartanak az új dallamokhoz egy könyvatos korálkönyvet. Az énekek rövidek, hogy egyfolytában az egészet el lehessen énekelni, mert visszásnak tartják azt a szokást, hogy a vers ott szakad meg, ahol a kántor szeszélye, vagy a véletlen diktálja. Prédikáció utánra külön vannak az ú. n. *záróénekek*. Újítás az is, hogy van 22 *kezdőének*, melyet az egész gyülekezet *felállva énekel* s ezzel felelevenített egy régi jó szokás.

Az E. K. T. az 1924. évi főtanácsra örömmel jelentette, hogy a kiküldött bizottság az énekeskönyv szövegével és kottáival elkészült s Pálfi Mártonnak köszönetét és elismerését nyilvánította „a tiszta lelkesedéssel, fáradhatatlanul és a sok keserűség és csalódás dacára is nagy kitartással végzett szerkesztői munkásságáért“ s Régeninek buzgó közreműködéseért. Az énekeskönyv megjelent, de már 1927-ben szükségessé vált új kiadása, minthogy az 5000 példányban nyomott első kiadás teljesen elfogyott. Az új kiadás eszközésére kiküldött bizottság abban állapodott meg, hogy az új kiadás az előbbi használatát lehetetlenné ne tegye s lehetőleg meg se nehezítse. Ezért csak a szembetűnő sajtó-, versláb- vagy hangjegy-hibák kijavítását végezték, melyek az első kiadás sorrendjét és beosztását nem zavarják.

16. FEJEZET.

Iskolai ügyek.

a) Irodalmi vitái iskolai ügyekben.

Ferencz József buzgó harcosa volt kezdettől végig iskolánk szellemi és anyagi előhaladásának. Mikor 1868-ban megtudják, hogy az unitáriusok egyházi segélye kimaradt az állami költségvetésből, helyet kér felszólalásának,¹⁰⁷ mert — lelkére

¹⁰⁷ Unitáriusok az 1868-diki országos költségvetésben. Prot. E. és Isk. Lap. 1868. 621. lap.